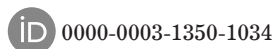

Marek Bielecki

*Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne
w Białymstoku*

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

DOI: 10.15290/std.2021.07.03

DARWIN W SPORZE Z CHRZEŚCIJAŃSTWEM? PROBLEMY TEORII EWOLUCJI

DARWIN IN A DISPUTE WITH CHRISTIANITY? PROBLEMS OF THE THEORY OF EVOLUTION

Since the publication of Charles Darwin's flagship work on the origin of species, it has been commonly believed that there is a dispute between evolution and the Christian vision of creation. The former refers to long-term processes, often accidental, that introduce changes in the organisms of creatures. The Christian vision of creation sees its origins in an act of God. The problem with the acceptance of the theory of evolution is the alleged conflict between reason and faith. The article is divided into four main parts in which the Darwinian concept of evolution is presented and the problem of God's omnipotence in the context of Darwin's theory and the relationship between theology and the Magisterium and the Darwinian vision of creation are discussed. The conclusion emphasized the necessity of cooperation between the order of faith and the order of reason, which strive to know the truth, of which there is only one.

Key words: evolution, creation, Charles Darwin, Magisterium, theology.

Wstęp

W Piśmie Świętym, przede wszystkim w Księdze Rodzaju, znajdujemy opis stworzenia świata. Bóg, wypowiadając swoje Słowo, powołał wszystkie rzeczy

do istnienia, a to, co zaistniało, było dobre. Jak wyglądał dokładnie akt stwórczy? Odpowiedź na tak postawione pytanie stanowi pole do popisu dla różnej kategorii filozofów, teologów, a może bardziej dla przyrodników. Wśród przywoływanych poglądów na temat pochodzenia świata i człowieka pojawia się często teoria ewolucji, za której ojca uważa się, w powszechnym rozumieniu, Karola Darwina. Ten żyjący w XIX wieku brytyjski przyrodnik i geolog opracował teorię ewolucji na podstawie obserwacji świata przyrody, a zwieńczeniem jego pracy było wydanie w 1859 roku książki *O powstawaniu gatunków drogą doboru naturalnego, czyli o utrzymaniu się doskonalszych ras w walce o byt*. Zawarł w niej szereg poglądów opisujących, jak kształtowało się życie na Ziemi i skąd wzięła się mnogość gatunków¹.

Głoszone przez Darwina poglądy wydają się, na pierwszy rzut oka, kontrowersyjne i nadal wywołują niemałe zamieszanie wśród chrześcijan, którzy głowią się, jak połączyć biblijne opowiadanie o stworzeniu świata z koncepcjami popieranymi i rozwijanymi przez nauki przyrodnicze. Czy rzeczywiście słusznie? Zmierzenie się z tym pytaniem sugeruje potrzebę przypomnienia, czym w ogóle jest ewolucja. Następnie przejdziemy do koncepcji Darwina, poszukując w niej miejsca dla Boga, by na koniec zastanowić się, czy Darwin wadzi szeroko rozumianej teologii, a zwłaszcza jak Magisterium Kościoła katolickiego postrzega jego punkt widzenia i jak zapatruje się na różne teorie wyrosłe na fundamencie jego poglądów.

Czym jest ewolucja? Zarys darwinowskiej koncepcji ewolucji

W próbie odpowiedzi na zawarty w pytaniu problem nie może zabraknąć przynajmniej podstawowego wyjaśnienia, na zasadzie *explicatio terminorum*, czym w ogóle ewolucja jest. Współczesna nauka zauważa, że formy życia rozwijają się od struktur prymitywnych, o prostej budowie, do coraz to bardziej zaawansowanych. Obserwuje się stopniowy wzrost złożoności żywych organizmów. Zauważa się, że ewolucja jest procesem odbywającym się w czasie².

W specjalistycznych opracowaniach definicję ewolucji określa się tak:

Ewolucję określa się w ogólnym znaczeniu jako jednokierunkowy, nieodwracalny, przebiegający w czasie proces, który urzeczywistniając się, przynosi nowość, różnorodność i wyższe szczeble organizacji materii. Proces ten zachodzi w każdej sferze świata zjawisk, został jednak najpełniej opisany i zbadany w sferze biologii³.

¹ Zob. K. Darwin, *O powstawaniu gatunków drogą doboru naturalnego, czyli o utrzymywaniu się doskonalszych ras w walce o byt*, Warszawa 1959.

² Por. M. Heller, T. Pabjan, *Elementy filozofii przyrody*, Kraków 2014, s. 229.

³ Por. *Evolution after Darwin*, (red.) S. Tax, Ch. Calender, t. III: *Issues in evolution*, Chicago – London 1960, s. 107. Cyt. za: M. Heller, T. Pabjan, dz. cyt., s. 229.

Opis ten został opracowany w 1959 roku w celu usunięcia wieloznaczności tego terminu, a także uczczenia pamięci Karola Darwina w stulecie jego sztandarowego dzieła *O powstawaniu gatunków*⁴.

Przy okazji należy wyjaśnić termin „ewolucjonizm”. Oznacza on rozmaite poglądy i doktryny (przyrodnicze i filozoficzne) odnoszące się do procesów ewolucyjnych. Często w potocznych sformułowaniach stanowi synonim „teorii ewolucji”. Problem ewolucji najczęściej związany jest z przyrodniczą, zazwyczaj darwinowską teorią ewolucji, ewolucjonizm zaś można określić jako filozoficzny, światopoglądowy czy ideologiczny korelat przyrodniczej teorii ewolucji⁵. Ewolucja, jako proces potwierdzony przez naukowców, tworzący podstawę, na której opierają się nauki biologiczne, nie jest jedynie faktem czy hipotezą, ale przede wszystkim teorią. Jeśli okazałoby się jednak, że dana teoria jest fałszywa, nie wpłynęłoby to na negację faktu ewolucji⁶.

Darwin na podstawie obserwacji świata przyrody doszedł do wniosku, że wszystkie organizmy są zmienne, a zjawisko to jest powszechne i bezkierunkowe, bo osobniki jednego gatunku nigdy nie są ze sobą identyczne, lecz różnią się wieloma cechami⁷. Kolejne stwierdzenie Darwina wynikało ze spostrzeżenia faktu, iż rzeczywiście rodzi się wiele osobników, ale przeżywają tylko niektóre. Także rośliny wydają wiele nasion, ale nie ze wszystkich nasion, tylko z nielicznych, wyrasta nowa roślina. Oznacza to stałą nadprodukcję osobników każdego gatunku. Według brytyjskiego przyrodnika wpływa to również na względną stałość liczbową osobników i gatunków i na określonym terenie liczba ich jest porównywalnie zawsze taka sama⁸.

Obserwacje Karola Darwina przyczyniły się do postawienia tezy o mechanizmach ewolucji, którymi są: dobór naturalny, zmienność i dziedziczność⁹. Mówi się także o mechanizmach selekcji, wśród których wyróżnia się: walkę o byt i wspomniany wcześniej dobór naturalny¹⁰. Wydaje się, że kluczowym zagadnieniem i nowością Darwina jest właśnie pojęcie doboru naturalnego, według którego natura wybiera tylko osobniki najsilniejsze i tylko one mają szanse przeżycia. Nie jest to jednak proces gwałtownych i wielkich zmian, ale małymi i wolnymi krokami wprowadza nowość w przyrodzie. W ten sposób

⁴ Tamże.

⁵ M. Napadło, *Stworzenie i ewolucja – dwa „puzzle” chrześcijańskiego światopoglądu*, „Studia Philosophiae Christianae” 2019, t. 55, nr 1, s. 104.

⁶ M. Heller, T. Pabjan, dz. cyt., s. 229-231.

⁷ K. Darwin, dz. cyt., s. 19-72.

⁸ Tamże, s. 73-90.

⁹ K. Kloskowski, *Między ewolucją a kreacją*, Warszawa 1994, s. 32.

¹⁰ M. Heller, T. Pabjan, dz. cyt., s. 238.

może dojść nawet do pojawienia się nowych gatunków, które nie mogą się już krzyżować.

W konsekwencji Darwin doszedł do wniosku, że liczne gatunki pochodzą od wspólnego przodka¹¹. Motorem tych przemian są przypadkowe, selekcjonowane przez naturę zmiany cech. Proces ten wymaga bardzo długiego czasu, a uzupełniony jest o wspomniane wyżej mechanizmy selekcji¹².

Ewulcjonistyczna wizja Karola Darwina a problem wszechmocy Boga

Wielu naukowców, w tym filozofów, odrzuca dogmat o stworzeniu świata przez Boga jako niezgodny z teorią ewolucji, bo jak niby pogodzić przypadek, który przecież cechuje opisywaną ewolucję, z ideą Boga? Bóg, który przedstawiany jest jako istota najdoskonalsza, miałby się posługiwać niedoskonałym przypadkiem? Zadeklarowani ateści sądzą, że ewolucja jest ostatecznym dowodem przeciwko istnieniu Boga, bo świat determinowany jest prawami fizyki¹³. Wielu biologów ewolucyjnych, którzy najczęściej reprezentują wspomnianą grupę ateistów, również sądzi, że ewolucja jest procesem całkowicie ślepy, niedążącym do jakiegokolwiek celu. W takim pojęciowaniu odnajdują się nawet chrześcijańscy uczeni, m.in. Kenneth R. Miller: „nigdy nie istniał żaden plan [ewolucji], ponieważ ewolucja działa bez planu czy celu. [...] Należy zapamiętać te słowa: Ewolucja jest losowa i niekierowana”¹⁴.

Ale czy tak jest na pewno? Aby kontynuować nasze rozważania, potrzeba także przedstawić problem wszechmocy Boga oraz jego ingerencji w prawa przyrody.

Wszechmogący Bóg, jako źródło i gwarancja racjonalności, nie może w dowolny sposób zmieniać reguł, które sam w swojej wolności postanowił, toteż działanie Boże nigdy nie narusza porządku określonego przez prawa przyrody. Bóg, jako przyczyna, jest niezmiennie obecny w prawach fizycznych i nawet jeśli wydaje się, że Stwórca narusza je, to w rzeczywistości działa w granicach praw jeszcze niepoznanych przez ludzką naukę. Matematyka Boża jest o wiele bardziej subtelna od tej przez nas poznanej i rozpatrywanej. Co prawda Bóg

¹¹ Por. K. Darwin, dz. cyt., s. 91-143; P.E. Johnson, *Sąd nad Darwinem*, Warszawa 1997, s. 96-111.

¹² F. Euvé, *Darwin i chrześcijaństwo*, Kraków 2010, s. 32.

¹³ Zob. szerzej: R. Dawkins, *Ślepy zegarmistrz*, Warszawa 1994; Tenże, *Bóg urojony*, Warszawa 2007; D. Dennet, *Darwin's Dangerous Idea*, London 1995.

¹⁴ K.R. Miller, J. Levine, *Biology*, Prentice Hall, Englewood Cliffs – New Jersey 1995, s. 658. Cyt. za: D. Sagan, *Kardynał Schönborn a stanowisko Kościoła katolickiego wobec sporu kreacjonizmu z ewolucjonizmem*, „Filozofia Nauki” 2006, t. 16, nr 1, s. 110.

mógłby, jako źródło wolności, naruszyć porządek określony przez prawa przyrody, ale respektuje autonomię materii z tych samych powodów, dla których szanuje również wolność człowieka¹⁵.

Odnosząc tę kwestię do poruszanego problemu ewolucji, należy zauważyć, że choć ewolucja zależy od przypadkowych mutacji, to jest procesem ukierunkowanym¹⁶. Czyni ją to wobec tego procesem, który nie jest determinowany wyłącznie przez przypadki. Działają one bowiem w granicach wyznaczonych im przez prawa przyrody. Dlaczego zatem, skoro Bóg również działa w tych granicach, nie włączyć przypadku w szereg narzędzi wykorzystywanych przez Stwórcę w akcie stwórczym? Z chrześcijańskiego punktu widzenia ewolucja nie jest procesem niekierowanym. Bóg działa jednak niejednokrotnie w sposób przez nas niezrozumiały, co zauważa m.in. o. George Coyne SJ, główny kierownik Obserwatorium Watykańskiego: „przypadek jest sposobem, według którego my, naukowcy, postrzegamy wszechświat. Nie ma to nic wspólnego z Bogiem. Wszechświat nie jest dla Boga przypadkowy, lecz przypadkowy jest dla nas”¹⁷.

Darwin a teologia

Karol Darwin w swoim sztandarowym dziele *O powstawaniu gatunków* porusza problem Boga Stwórcy:

Wzniosły zaiste jest to pogląd, że Stwórca natchnął życiem kilka form lub jedną tylko i że gdy planeta nasza, podlegająca ścisłym prawom ciężenia, dokonywała swych obrotów, z tak prostego początku zdołał się rozwinąć i wciąż rozwija nieskończony szereg form najpiękniejszych i najbardziej godnych podziwu¹⁸.

Według różnych opinii sam Darwin miał być „przekonanym teistą”¹⁹, inni natomiast twierdzili, że był zdecydowanym przedstawicielem ateizmu²⁰. Nie wpływa to jednak na ogólne przesłanie Darwina, bo określił on jedynie wzniosłość takiego poglądu, a nie jego prawdziwość. Czy zatem teoria Darwina w jakiś

¹⁵ T. Pabjan, *Świat najlepszy z możliwych? O dobroci Boga i pochodzeniu zła*, Kraków 2019, s. 86-94.

¹⁶ Tamże, s. 150.

¹⁷ *Chance is the way we scientists see the universe. It has nothing to do with God. It's not chancy to God, it's chancy to us.* Cyt. za: J.L. Allen Jr., *Catholic Experts Urge Caution in Evolution Debate: Scientists, Theologians Take Issue with Schönborn's Op-Ed Article*, „National Catholic Reporter” 29 July 2005, [online] http://www.natcath.org/NCR_Online/archives2/2005c/072905/072905h.php [dostęp: 24.01.2022].

¹⁸ K. Darwin, dz. cyt., s. 515.

¹⁹ J. Bocheński, *Zarys historii filozofii*, Kraków 1993, s. 204.

²⁰ M. Pajewski, *Ateizm Darwina*, „Duch Czasów” 2005, nr 2, s. 16-17.

sposób stanowi przeciwwagę czy nawet zagrożenie dla teologii i wiary w Boga? Jak pisze ks. Tadeusz Pabjan:

W perspektywie teologicznej wszystkie procesy przyrodnicze, które od niemal 14 miliardów lat decydują o stopniowym wzroście złożoności materii nieożywionej, a następnie o ewolucji życia na Ziemi, są przejawem ciągłego, nieustannie kontynuowanego aktu stwórczego. Teoria ewolucji nie tylko nie zagraża religijnej wierze w Boga, ale jawi się jako autentyczny dar dla teodycei²¹.

Często podkreśla się, że ewolucja jest procesem niedoskonałym, stąd też obserwuje się cierpienie, zło fizyczne, choroby, a więc w pewnym sensie ewolucja w obecnym jej kształcie może jawić się jako konsekwencja grzechu pierworodnego. Akt stwórczy, dokonujący się przez cały czas, świadczy o działaniu Boga za pośrednictwem praw przyrody²². Koncepcja Darwina przyczyniła się do stworzenia poglądu, w którym wykazuje się działanie stwórcze Boga przez procesy ewolucyjne, a Bóg określa jedynie ogólne prawa przyrody²³. Teoria ewolucji jest szansą i wyzwaniem dla wszystkich teologów. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że ewolucja służy teologii i odwrotnie – teologia służy ewolucji.

Magisterium a ewolucja

Kościół katolicki w zasadzie nigdy nie zajął jednoznacznego stanowiska odnośnie do koncepcji Karola Darwina. Co warte zauważenia, *opus magnum* angielskiego naukowca nigdy nie znalazło się w indeksie ksiąg zakazanych. Pierwszym ważnym głosem w dyskusji między Kościołem a darwinistami było przemówienie Piusa XII do Papieskiej Akademii Nauk w 1941 roku. Papież zaznaczył, że Księga Rodzaju potwierdza, bez możliwości alegorycznej interpretacji, następujące aksjomaty: zasadniczą wyższość człowieka nad innymi istotami z racji duchowości jego duszy, pochodzenie pierwszej kobiety od pierwszego mężczyzny, a także zrodzenie człowieka z Boskiej interwencji, nie zaś przez zwierzę we właściwym rozumieniu tych terminów²⁴.

Kolejnych odniesień do teorii ewolucji możemy szukać w encyklice *Humani Generis*, która wyszła spod pióra tego samego papieża w 1950 roku. Na podstawie lektury tego dokumentu zdaje się, że możemy wierzyć w ewolucję ciała, jeśli rzeczywiście potwierdzają to liczne dowody, ale nigdy nie będzie można nam uwierzyć w ewolucję duszy. Papież trafnie zauważył, że źle rozumiana teoria ewolucji urosła do „nowej błędnej filozofii”, która stanowi realne zagrożenie dla

²¹ T. Pabjan, dz. cyt., s. 155-156.

²² Zob. szerzej: M. Heller, J. Życiński, *Dylematy ewolucji*, Kraków 2016.

²³ T. Pabjan, dz. cyt., s. 161-162.

²⁴ J.W.G. Johnson, *Na bezdrożach teorii ewolucji*, Warszawa-Struga 1989, s. 172.

autonomii człowieka i uznawania go za osobę²⁵. Zaznaczył również, iż ewolucja nie została w pełni udowodniona, przynajmniej do czasu wydania dokumentu²⁶. Zachęcił przy tym do podjęcia dyskusji nad zagadnieniami dotyczącymi ewolucji, które powinny stawiać czoła błędnym poglądom powstającym na jej gruncie:

Nie zakazuje więc kościelny Nauczycielski Urząd, by teoria ewolucjonizmu, o ile bada, czy ciało pierwszego człowieka powstało z istniejącej poprzednio, żywej materii – że bowiem dusze stwarzane są bezpośrednio przez Boga, tego niewątpliwie uczy nas katolicka wiara – stała się przedmiotem dociekań i dyskusji uczonych obydwu obozów, zgodnie z obecnym stanem nauk ludzkich i świętej teologicznej wiedzy²⁷.

W encyklice potępiono także poligenizm, pogląd głoszący, że po Adamie istnieli ludzie nie pochodzący od niego lub że Adam oznacza pewną liczbę prarodziców. Według Piusa XII teoria ta jest nie do pogodzenia z nauką Kościoła o grzechu pierworodnym, który przekazywany jest jako konsekwencja grzechu jednostki (Adama)²⁸.

Nawiązanie do poligenizmu możemy również zauważyć w encyklice *Mystici Corporis Christi* wydanej w roku 1953. Papież podkreślił w niej Adamowe ojcostwo całego rodzaju ludzkiego oraz to, że Adam został stworzony jako doskonały, ale przez grzech utracił pierwotną doskonałość i cała ludzkość odziedziczyła płamę jego grzechu²⁹. Przez wiele następných lat starano się pogodzić hipotezę poligenizmu z nauką o grzechu pierworodnym. Do dzisiaj jednak nie potrafimy tego klarownie wyeksplikować.

Ciekawa wydaje się hipoteza o „mitochondrialnej Ewie”, według której gatunek *Homo* pojawił się na skutek mutacji chromosomalnej, a nie genowej, powodującej izolację płciową. Zdaje się jednak, że również do tej teorii trzeba podejść z umiarkowanym optymizmem i wielką ostrożnością³⁰.

Przez kolejne lata ewolucjonizm cały czas zajmował wysoką pozycję, a nawet piął się w hierarchii teorii przyrodniczych, zajmując w świecie nauki prestiżowe

²⁵ Pius XII, Encyklika *Humani Generis* (dalej: HG), 6, [online] <https://bdp.xportal.pl/pius-xii/humani-generis/> [dostęp: 20.01.2022].

²⁶ HG 5.

²⁷ HG 30.

²⁸ HG 37; Zob. szerzej: G.S. Johnston, *Czy Darwin miał rację? Katolicy a teoria ewolucji*, Kraków 2005, s. 121.

²⁹ Pius XII, Encyclical *Mystici Corporis Christi*, 12, [online] https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_29061943_mystici-corporis-christi.html [dostęp: 21.01.2022].

³⁰ O problemie poligenizmu zob. szerzej: J. Salij, *Gwiazdy, ludzie i zwierzęta*, Poznań 2009; J. Życiński, *Hipoteza Ewy mitochondrialnej a monogenizm teologiczny*, [w:] *Słowo pojednania. Księga pamiątkowa z okazji 70. urodzin ks. M. Czajkowskiego*, (red.) J. Warzecha, Warszawa 2004, s. 403-412.

miejsce³¹. W konsekwencji również Jan Paweł II, blisko 50 lat po wspomnianym wcześniej przemówieniu Piusa XII do Papieskiej Akademii Nauk, odniósł się do różnych teorii ewolucji i ich interpretacji. W dialogu między nauką, filozofią i teologią upatrywał szansę na pełniejsze zrozumienie osoby ludzkiej³². Stwierdził, że „ewolucja jest czymś więcej niż hipotezą”. Wskazywał na zagrożenia, jakie niesie ze sobą błędne postrzeganie teorii ewolucji, a wśród nich na spłylenie znaczenia godności osoby ludzkiej i w konsekwencji dehumanizację człowieka, który miałby być jedną z żyjących istot, która tylko osiągnęła wysoki stopień rozwoju. Takie twierdzenie jest oczywiście nie do pogodzenia z Magisterium Kościoła przede wszystkim dlatego, że „w przypadku człowieka mamy do czynienia z różnicą natury ontologicznej [...] ze skokiem ontologicznym”. Człowiek przewyższa inne żyjące stworzenia przede wszystkim co do istoty. Nie można więc przyrównywać rozumnego i wolnego człowieka ze zwierzęciem, które kieruje się tylko instynktami.

Papież potępił też pogląd, wedle którego dusza człowieka jest „wytworem sił materii ożywionej lub prostym epifenomenem tejże materii”, a nie duchowym bytem, całkowicie różnym i odrębnym od materii³³. Uznał zaś to, że rośliny, zwierzęta i ciało człowieka mogły wyewoluować, ale dusza ludzka została „włożona” w ciało bezpośrednio przez Boga³⁴.

Problemy związane z ewolucją żywo interesowały również papieża Benedykta XVI, który jeszcze jako kardynał i prefekt Kongregacji Nauki Wiary współorganizował z Robertem Spaemannem sympozjum „Ewolucjonizm i chrześcijaństwo” i napisał wstęp do książki będącej owocem tego spotkania³⁵, w którym podkreślił znaczenie współdziałania poznania przyrodniczego z wiarą i teologią³⁶.

³¹ P. Tarasiewicz, *Ewolucjonizm czy kreacjonizm*, Lublin 2008.

³² Zob. Jan Paweł II, Przemówienie do Papieskiej Akademii Nauk *Prawda, która rządzi światem i kieruje życiem ludzi*, 10 listopada 2003, [online] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/pap_akad_nauk_10112003.html [dostęp: 24.01.2022].

³³ Jan Paweł II, *Przesłanie do członków Papieskiej Akademii Nauk w związku z sesją „Powstanie i ewolucja życia”*, 22 października 1996, 4-6, [w:] tenże, *Orędzia, przesłania, przemówienia okolicznościowe*, (red.) P. Ptasznik i in., Kraków 2007 (Dzieła zebrane, t. 5), s. 307-309.

³⁴ D. Sagan, dz. cyt., s. 107.

³⁵ M. Twardowski, *Benedykta XVI wizja relacji ewolucja – stworzenie – regres czy kontynuacja?*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2011-2013, nr 18-20, s. 289; Zob. *Evolutionismus und Christentum*, (red.) R. Spaemann, R. Löw, P. Kolsowski, Weinheim 1986, s. 7-9.

³⁶ F.J. Novo, *The Theory of Evolution in the Writings of Joseph Ratzinger*, „Scientia et Fides” 2020, t. 8, nr 2, s. 334-335.

W jednej ze swoich publikacji „*In the Beginning...*” A Catholic Understanding of the Story of Creation and the Fall Ratzinger zawarł refleksję nad aktem stworzenia w kontekście Księgi Rodzaju. Stwierdził wówczas, że stworzenie i ewolucja wzajemnie się uzupełniają, a nie wykluczają. Współczesne zaś badania w dziedzinie biologii nie mogą być sprzeczne z wiarą chrześcijańską, ponieważ ostatecznie prawda jest jedna i nie może być dysonansu między prawdami wiary a prawdami naukowymi³⁷.

W dokumencie wydanym w 2004 roku przez Kongregację Nauki Wiary, której ówczesnym prefektem był Joseph Ratzinger, *Communion and Stewardship: Human Persons Created in the Image of God* stwierdza, iż wszystkie organizmy pochodzą od wspólnego przodka, ponieważ wykazano w badaniach naukowych, że są one genetycznie spokrewnione³⁸. Nawiązując do wzmiankowanego już wcześniej przemówienia Jana Pawła II, odrzuca jednocześnie neodarwinowskie koncepcje ewolucji, które zaprzeczają roli Opatrzności Bożej w rozwoju życia w kosmosie³⁹. Można wyprowadzić wnioski, że nie ma sprzeczności między chrześcijańską wizją stworzenia a rozstrzygnięciami nauk przyrodniczych⁴⁰.

Ratzinger zauważa nie tylko szanse wypływające z teorii Darwina, ale też zagrożenia wynikające z przyjęcia teorii ewolucji w jej filozoficznym aspekcie. Niejednokrotnie filozofowie opierający się na koncepcji Darwina twierdzą, że życie nie ma jakiegokolwiek ostatecznego sensu i jest bezcelowe. Taka wizja rzeczywistości jest nie do pogodzenia z chrześcijaństwem nie tylko w wymiarze czysto filozoficznym, lecz także w porządku moralnym, ponieważ oczywiste jest, że zwolennicy takiej filozofii kierują się w życiu zasadami z niej wynikającymi⁴¹.

W 2006 roku w Castel Gandolfo zorganizowano konferencję, której owocem była publikacja *Creation and Evolution. A Conference with Pope Benedict*

³⁷ J. Ratzinger, „*In the Beginning...*” A Catholic Understanding of the Story of Creation and the Fall, Grand Rapids – Michigan 1995, s. 50-58.

³⁸ *Since it has been demonstrated that all living organisms on earth are genetically related, it is virtually certain that all living organisms have descended from first organism.* Por. International Theological Commission, *Communion and Stewardship: Human Persons Created in the Image of God*, 23 July 2004, s. 63, [online] https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20040723_communion-stewardship_en.html [dostęp: 24.01.2022].

³⁹ *The message of Pope John Paul II cannot be read as a blanket approbation of all theories of evolution, including those of a neo-Darwinian provenance which explicitly deny to divine providence any truly causal role in the development of life in the universe.* Por. tamże, s. 64.

⁴⁰ Por. M. Twardowski, dz. cyt., s. 289.

⁴¹ Por. J. Ratzinger, *Wiara – prawda – tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce 2005, s. 143-146; J.L. Allen, *Benedict's Thinking on Creation and Evolution*, [online] <https://www.ncronline.org/blogs/all-things-catholic/benedicts-thinking-creation-and-evolution> [dostęp: 24.01.2022].

XVI in Castel Gandolfo⁴². Poglądów papieża nie można ujmować w schemat, jest on „za” teorią ewolucji lub „przeciwko” niej. Wskazał on bowiem na jej braki, zwłaszcza w kontekście umocowania naukowego niektórych stwierdzeń tej teorii, dostrzegł ograniczenia rozumu, podkreślił konieczność współpracy teologii i nauk przyrodniczych, ale również szansę dla teologii wypływającą z pracy nad teoriami ewolucji⁴³.

Papież Franciszek, choć nie zajął się problemami ewolucji wprost, to pośrednio się do nich odnosi, zwłaszcza w encyklice *Laudato si*. Przede wszystkim przypomina, że nie można stawiać w opozycji wiary i rozumu, które „mogą wejść w intensywny dialog, owocny dla obu stron”⁴⁴. Według papieża człowiek podlega procesom ewolucji, chociaż ta nie wystarcza do zrozumienia człowieka i jego egzystencji. Godność człowieka wypływa ze stworzenia go na obraz i podobieństwo Boże, nie jest zaś wynikiem ewolucji materii. Papież zajął się pokrótce problemem ewolucji również w przemówieniu do członków Papieskiej Akademii Nauk, w którym wskazał, że Stwórcą jest Bóg, ale nie jest On „czarownikiem z różdżką magiczną”, lecz Tym, który pozwolił każdemu stworzeniu rozwijać się „zgodnie z wewnętrznymi prawami [...], aby doszły do swojej pełni”. Stworzenie więc „rozwijało się przez wieki [...], aż stało się takie, jakie znamy dzisiaj”⁴⁵. Stanowisko papieża nie odbiega więc w żaden sposób od stanowiska jego poprzedników⁴⁶.

Zakończenie

Chęci uzasadnienia swego losu i istnienia człowiek nigdy nie potrafi z siebie wykorzystać, stąd nieustannie wraca pytanie o istotę życia, jego początki

⁴² Zob. *Creation and Evolution. A Conference with Pope Benedict XVI in Castel Gandolfo*, (red.) S.O. Horn, S. Wiedenhofer, San Francisco 2008. Jednym z czołowych prelegentów ówczesnego sympozjum był kard. Christoph Schönborn, który szerzej zajmował się zagadnieniami dotyczącymi ewolucji. O jego stanowisku zob. szerzej: D. Sagan, dz. cyt.; C. Schönborn, *Finding Design in Nature*, „The New York Times”, 7 July 2005, [online] <https://creationism.org.pl/groups/ptkrmember/nauka-religia/2005/document.2005-07-07.1352367949> [dostęp: 24.01.2022].

⁴³ Por. M. Twardowski, dz. cyt., s. 294-296. Zob. szerzej: F.J. Novo, dz. cyt., s. 339-346.

⁴⁴ Franciszek, Encyklika *Laudato si*, 62, wyd. pol., Kraków 2015, s. 49, [online] https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html [dostęp: 24.01.2022].

⁴⁵ Franciszek, *Ewolucja nie jest sprzeczna ze stworzeniem*. Przemówienie do członków Papieskiej Akademii Nauk, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol. 2014, nr 11 (366), s. 43-44.

⁴⁶ T. Nawracała, *Kwestia ewolucji stworzeń w nauczaniu papieża Franciszka*, „Teologia Dogmatyczna” 2016, t. 11, s. 105-121.

i historię⁴⁷. Poszukując odpowiedzi na te egzystencjalne problemy, ludzie nie-jednokrotnie odnoszą się do teorii ewolucji, za której ojca, w powszechnym rozumieniu, uważa się Karola Darwina. Problematyka ewolucji ma aspekt nie tylko przyrodniczy, ale i teologiczno-filozoficzny. Kościół żywo interesuje się istotnymi problemami ewolucji, dlatego na przestrzeni lat pojawiały się różne stanowiska Magisterium dotyczące omawianego zagadnienia. Można je podsumować stwierdzeniem, że teolog ma prawo powiedzieć, że Bóg działa w kosmicznym procesie ewolucji, ale tę myśl musi odpowiednio uzasadnić, posiadając wiadomości z zakresu nauk przyrodniczych i humanistycznych. Przyrodnikowi zaś potrzebny jest artysta, filozof i teolog⁴⁸. W konfrontacji chrześcijaństwa z ewolucją nie można jednak zapominać, że wiara należy do innego porządku niż poznanie naukowe. Teoria ewolucji nie zagraża zatem teologii⁴⁹, ale stanowi dla niej wyzwanie, któremu sprostać może tylko rozum oświecony wiarą. Darwin nie zapoczątkował zatem burzenia określonego przez chrześcijaństwo porządku w świecie, ale jego stanowisko powinno skłonić wszystkich do refleksji nad człowiekiem – nie tylko jego pochodzeniem, ale i istotą. Jakikolwiek spór pomiędzy Darwinem a chrześcijaństwem, którego istnienie w powszechnej świadomości się imputuje, powinien raczej prowadzić nie do zaostrego konfliktu, lecz owocnego współdziałania porządku wiary i porządku rozumu w myśl słów Jana Pawła II:

Wiaza i rozum są jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy. Sam Bóg zaszczyił w ludzkim sercu pragnienie poznania prawdy, którego ostatecznym celem jest poznanie Jego samego, aby człowiek – poznając Go i miłując – mógł dotrzeć także do pełnej prawdy o sobie⁵⁰.

Słowa kluczowe: ewolucja, stworzenie, Karol Darwin, Magisterium, teologia.

Bibliografia:

1. Allen J.L., *Benedict's Thinking on Creation and Evolution*, [online] <https://www.ncronline.org/blogs/all-things-catholic/benedicts-thinking-creation-and-evolution> [dostęp: 24.01.2022].
2. Allen Jr. J.L., *Catholic Experts Urge Caution in Evolution Debate: Scientists, Theologians Take Issue with Schönborn's Op-Ed Article*, „National Catholic Reporter” 29 July 2005, [online] http://www.natcath.org/NCR_Online/archives2/2005c/072905/072905h.php [dostęp: 24.01.2022].

⁴⁷ Zob. A. Hoffman, *Wokół ewolucji*, Warszawa 1983.

⁴⁸ E. Ozorowski, *Czy na uczelni świeckiej potrzebna jest teologia?* (rękopis).

⁴⁹ T. Pabjan, dz. cyt., s. 127-162.

⁵⁰ Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, wyd. pol., Poznań 1998, s. 3, [online] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/fides_ratio_0.html [dostęp: 24.01.2022].

3. Bocheński J., *Zarys historii filozofii*, Kraków 1993.
4. *Creation and Evolution. A Conference with Pope Benedict XVI in Castel Gandolfo*, (red.) S.O. Horn, S. Wiedenhofer, San Francisco 2008.
5. Darwin K., *O powstawaniu gatunków drogą doboru naturalnego, czyli o utrzymywaniu się doskonalszych ras w walce o byt*, Warszawa 1959.
6. Dawkins R., *Bóg urojony*, Warszawa 2007.
7. Dawkins R., *Ślepy zegarmistrz*, Warszawa 1994.
8. Dennet D., *Darwin's Dangerous Idea*, London 1995.
9. Euvé F., *Darwin i chrześcijaństwo*, Kraków 2010.
10. *Evolution after Darwin*, t. III: *Issues in evolution*, (red.) S. Tax, Ch. Calender, Chicago – London 1960.
11. *Evolutionismus und Christentum*, (red.) R. Spaemann, R. Löw, P. Koslowski, Weinheim 1986.
12. Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, wyd. pol., Kraków 2015, [online] https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html [dostęp: 24.01.2022].
13. Franciszek, *Ewolucja nie jest sprzeczna ze stworzeniem. Przemówienie do członków Papieskiej Akademii Nauk*, „L'Osservatore Romano” 2014, nr 11 (366).
14. Heller M., Pabjan T., *Elementy filozofii przyrody*, Kraków 2014.
15. Heller M., Życiński J., *Dylematy ewolucji*, Kraków 2016.
16. Hoffman A., *Wokół ewolucji*, Warszawa 1983.
17. International Theological Commission, *Communion and Stewardship: Human Persons Created in the Image of God*, 23 July 2004, [online] https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20040723_communion-stewardship_en.html [dostęp: 24.01.2022].
18. Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, wyd. pol., Poznań 1998, [online] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/fides_ratio_0.html [dostęp: 24.01.2022].
19. Jan Paweł II, Przemówienie do Papieskiej Akademii Nauk *Prawda, która rządzi światem i kieruje życiem ludzi*, 10 listopada 2003, [online] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/pap_akad_nauk_10112003.html [dostęp: 24.01.2022].
20. Jan Paweł II, *Przesłanie do członków Papieskiej Akademii Nauk w związku z sesją „Powstanie i ewolucja życia”*, 22 października 1996, [w:] tenże, *Orędzia, przesłania, przemówienia okolicznościowe*, (red.) P. Ptasznik i in., Kraków 2007 (*Dzieła zebrane*, t. 5), s. 307-309.
21. Johnson J.W.G., *Na bezdrożach teorii ewolucji*, Warszawa-Struga 1989.
22. Johnson P.E., *Sąd nad Darwinem*, Warszawa 1997.
23. Johnston G.S., *Czy Darwin miał rację? Katolicy a teoria ewolucji*, Kraków 2005.
24. Kłoskowski K., *Między ewolucją a kreacją*, Warszawa 1994.
25. Miller K.R., Levine J., *Biology*, Prentice Hall, Englewood Cliffs – New Jersey 1995.
26. Napadło M., *Stworzenie i ewolucja – dwa „puzzle” chrześcijańskiego światopoglądu*, „Studia Philosophiae Christianae” 2019, t. 55, nr 1, s. 97-128.
27. Nawracała T., *Kwestia ewolucji stworzeń w nauczaniu papieża Franciszka*, „Teologia Dogmatyczna” 2016, t. 11, s. 105-121.

28. Novo F.J., *The Theory of Evolution in the Writings of Joseph Ratzinger*, „Scientia et Fides” 2020, t. 8, nr 2, s. 323-349.
29. Ozorowski E., *Czy na uczelni świeckiej potrzebna jest teologia?* (rękopis).
30. Pabjan T., *Świat najlepszy z możliwych? O dobroci Boga i pochodzeniu zła*, Kraków 2019.
31. Pajewski M., *Ateizm Darwina*, „Duch Czasów” 2005, nr 2, s. 16-17.
32. Pius XII, *Encyclical Mystici Corporis Christi*, [online] https://www.vatican.va/content/piusxii/en/encyclicals/documents/hf_pxii_enc_29061_43_mystici-corporis-christi.html [dostęp: 21.01.2022].
33. Pius XII, *Encyklika Humani Generis*, [online] <https://bdp.xportal.pl/pius-xii/humani-generis/> [dostęp: 20.01.2022].
34. Ratzinger J., *„In the Beginning...” A Catholic Understanding of the Story of Creation and the Fall*, Grand Rapids – Michigan 1995.
35. Ratzinger J., *Wiara – prawda – tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce 2005.
36. Sagan D., *Kardynał Schönborn a stanowisko Kościoła katolickiego wobec sporu kreacjonizmu z ewolucjonizmem*, „Filozofia Nauki” 2006, t. 16, nr 1, s. 107-118.
37. Salij J., *Gwiazdy, ludzie i zwierzęta*, Poznań 2009.
38. Schönborn C., *Finding Desing in Nature*, „The New York Times”, 7 July 2005, [online] <https://creationism.org.pl/groups/ptkrmember/nauka-religia/2005/document.2005-07-07.1352367949> [dostęp: 24.01.2022].
39. Tarasiewicz P., *Ewolucjonizm czy kreacjonizm*, Lublin 2008.
40. Twardowski M., *Benedykta XVI wizja relacji ewolucja – stworzenie – regres czy kontynuacja?*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2011-2013, nr 18-20, s. 285-298.
41. Życiński J., *Hipoteza Ewy mitochondrialnej a monogenizm teologiczny*, [w:] *Słowo pojednania. Księga pamiątkowa z okazji 70. urodzin ks. M. Czajkowskiego*, (red.) J. Warzecha, Warszawa 2004, s. 403-412.